

Саша Недељковић

ЉУБОМИР ЈОВАНОВИЋ, ЗНАЧАЈНИ ПОЛИТИЧАР И КУЛТУРНИ ПРЕГАЛАЦ ИЗ БОКЕ

Кључне речи: Котор, Други Бокелски устанак, Кривошије, Народна Радикална странка, Српска књижевна задруга, Соколи

Љуба Јовановић рођен је у Котору, 2 фебруара 1865. Отац Лазар Јовановић, богати трговац, родом из Рисна, старином из Херцеговине, поседовао је винарију и брод у Котору¹. Плаћао је један од највиших пореза у Боки. Мати Олга била је из угледне породице Лазаревић из Баошића. Имао је сестру Марицу (Котор, 10.8.1868. - Дубровник, 4.11.1923.) удату за Вука Пипера. Похађао је Српску православну фондациону школу од своје четврте године. У Котору је завршио основну школу и седам разреда гимназије. Није желео да буде трговац или аустријски државни чиновник. Желео је да студира медицину, да би као лекар могао остати у Боки.

Као гимназијалац основао је са друговима 1876. илегалну ђачку дружину «Бранко Радичевић», која је ширила народну књигу и слободарски дух међу омладином Боке. Један од чланова дружине Јован Бућин забележио је: »Баш кратко вријеме испред самог устанка, неколико старијих ученика которске гимназије и свршених гимназиста а чланова «Јединства», основаше у Котору тајно удружење под именом «Бранко Радичевић», са књижевним и политичким сврхама. Вођа и душа тог удружења бијаше пок. Љуба Лазарев Јовановић, каснији српски министар, велики државник и књижевник. У његовој кући бијаше зборно мјесто, гдје су се читали и критиковали разни књижевни радови и одакле су се тајним путевима слала писма усташама и бодрила их на устанак. У тој кући написани су за вријеме устанка многи патриотски чланци и преко Црне Горе отпремљени у Београд да се штампају у листу «Исток».² Најактивнији чланови били су: Љуба Јовановић, Божидар Пе-

¹ Лазар Ј. Дробњаковић, «Рисан и старе рисанске породице», Београд, 2003, стр. 150.

² Прота Јован В. Бућин »Преглед рада српског пјевачког друштва "Јединства" у Котору», Бокешка штампарија, Котор, 1929, стр. 39-40.

разић, Филип Ковачевић, Данило Живаљевић, Петар Ј. Сундечић, Васо Франичевић, Антун-Тонћи Фабрис, Владимир Будисављевић и Андрија Рађеновић³. Чланови дружине учествовали су у свим јавним противаустријским акцијама и родољубивим приредбама у Котору. Извели су 1877. на сцени которског позоришта одломке из «Горског вијенца» П. П. Његоша⁴. Када је 1882. избио други бокелски устанак у Кривошијама, чланови дружине решили су да напусте гимназију и да се придруже устаницима. Јовановић је пришао устаницима заједно са својим друговима матурантима Данилом Живаљевићем, Андријом Рађеновићем и професором гимназије Ристом Ковачићем. Један од њих записао је: «У 1 сат, после поноћи, изашли смо на главна градска врата, остала су била затворена, па преко Црногорског Пазара и «Праћишта» и осванули смо на црногорској граници. ... Ту смо пољубили слободан камен српске земље и крену смо за Његуше, где смо, .. у пролазу, срели Сима Матавуља и с њим се дуго задржали у разговору. Са Његуша крену смо граховским путем и дођосмо у Кривошије, у чету Аћима Суботића. Ту смо се борили заједно са усташама, бодрили их и дизали дух и наду у победу. ... Љубо био је увек одважан, храбар, издржљив»⁵. Јовановић се борио у устаничкој чети на Леденицама (више Рисна). Преки суд осудио га је због учешћа у устанку.

После слома устанка пребегао је у Црну Гору, а одатле преко Цариграда и Одесе Дунавом септембра 1883. прешао у Србију са групом бокелских устаника, Ђеловићем и Милошевићем. Због сметњи београдске полиције, Милан Ђ. Милићевић дао му је допуштење министра унутрашњих дела Милутина Гарашанина да може слободно бавити у Београду. У Београду је положио матуру и наставио школовање на Великој школи 1883-1887. као стипендиста српске владе⁶. Милићевић га је увео у круг својих пријатеља, међу којима су били С. Новаковић и Љ. Ковачевић. Од њих је научио да треба радити савесно и озбиљно, прво за народ, а онда за себе и своју корист. Као добровољац у чети великошколаца учествовао је 1885. у српско-бугарском рату и тешко је рањен у ногу код Сливнице. Храмао је, због чега је добио надимак Патак. Кад је 1903. у Београду основан “Централни револуционарни тајни одбор”

³ Максим Злоковић, “Илегална ђачка дружина”Бранко Радичевић” у Котору”,”Бока”, 6-7, Херцег-Нови 1975, стр. 244.

⁴ Др Дарко Антовић,”Которско позориште у 19 вијеку”, Подгорица, 1998, стр. 157.

⁵ Предраг В. Ковачевић, “Љуба Јовановић”, “Гласник народног универзитета Боке Которске”, Год. VI и VII, бр.1-4, Котор, 1 децембра 1940, стр. 22; Лазар Ј. Дробњаковић, Исто, стр.150,

⁶ Максим Злоковић, Исто, стр.247.

постао је члан пропагандне секције. Одбор је радио на организацији четничке акције у Македонији⁷.

На Великој школи осим српске историје изучавао је историју српске књижевности. Био је један од најбољих ученика Свет. Вуловића, после његове смрти, био је професор на катедри историје српске књижевности на Филозофском факултету Велике школе. Пошто је завршио историјско-филолошки отсек Велике школе био је 1887-1889. наставник у Реалци и Учитељској школи у Београду. Положио је 1888. професорски испит из српске историје, српског, старословенског језика и књижевности. Од 1889-1894. и 1895-1898. је професор у Другој мушкој гимназији у Београду. Директор II београдске гимназије могао је да бира најбоље професоре за рад у гимназији. Као професор II београдске гимназије покренуо је оснивање ђачке дружине "Гимназијалац" и био њен председник. Био је изабран у Лексикографски одсек СКА, основан 12. априла 1893. У одсеку је радио на Речнику српског језика. Извесно вријеме предаје као професор у гимназији у Пожаревцу од 1894-1895. Онда се враћа у Београд. Крајем 1899. изабран је за доцента на катедри српске историје и јужнословенске књижевности на Великој школи. Од 1889. до 1901. са прекидима био је члан Главног просветног савета. У периоду 1901-03. Јовановић је управник Народне библиотеке. Дао је извештај о Библиотеци за 1902. са свестраним критичким освртом на рад и недостатке. Један је од оснивача "Српског друштва за чување народног здравља" 19.5.1902. 26.2.1905. постављен је за професора универзитета. Био је члан првог универзитетског савета за избор професора Велике школе.⁸ Универзитетски сенат изабрао га је 9.3.1905. за продекана. Предавања на Великој школи и универзитету, од 1903. до 1909, посветио је српској историји XI и XV века. Катедру напушта јуна 1909. и постаје члан владе С. Новаковића. Отада је све своје снаге посветио националном раду. Предавао је историју краљевићу Александру Карађорђевићу. Био је члан сталне испитне комисије за полагање професорских испита из историје 1910-13.

Почео је да пише у гимназијској дружини "Бранко Радичевић" а наставио је у великошколском друштву "Побратимство". Објављивао је расправе и чланке из књижевне историје, припремао за штампу књиге, писао предговоре, снабдевао их коментарима. Критике и реферате објављивао је у Босанској вили, Колу, Делу, Српском књижевном гласнику, Наставнику, Просветном гласнику, Јавору, Одјеку а краће популарне чланке у Требевићу, Колу, Делу и Одјеку.

⁷ Стеван Симић, "Српска револуционарна организација", Београд, 1998, стр. 56.

⁸ Владета Тешић, "Школе и настава", Том VI-2, "Историја српског народа", Београд, 2000, стр. 539.

Најмлађи је члан, од 17 оснивача **Српске књижевне задруге** 22. 3. 1892, њен први секретар, председник од 1904-06 и организатор њене културне и књижевне делатности до 1906. У његовој редакцији изашло је десетак књига С.К.З. Написао је предговоре за “Бакоњу фра Брне” С. Матавуља, “Приповетке” Л.К.Лазаревића (I и II), “Причања Вука Дојчевића” од Ст. М. Љубише, “Људско срце” од И. Вукићевића. Из књижевне критике значајнији су му радови о Стефану Митрову Љубиши и Лази Лазаревићу. Задруга се трудила да књигом духовно повеже све српске крајеве. Јовановић је један од оснивача Академског певачког друштва “Обилић” 1884. а неко време и председник. Био је један од оснивача Дружине књижевника и уметника 1892. Један од оснивача Професорског друштва 1888. и најистакнутији његов члан. Покретач је часописа **Дело** (1893) и оснивач и члан уређивачког одбора **Српског књижевног гласника** (1901). Оснивачи Гласника хтели су да политичку мисао Србије дигну на висину политичке мисли Западне Европе. Око Гласника су се окупили највреднији чланови српске културе. Био је краће време уредник **Наставника** (1893-1894), органа Професорског друштва, затим директор и уредник **Новог живота** (1922-1926). Од 1896. до 1898. радио је у Одбору за издавање Вукових дела. Са Р. Одавићем и Ј. Скерлићем био члан одбора за уређење српског дела Југословенског алманаха.

Још у гимназији заволео је историју. У класичној Которској гимназији научио је грчки, латински, италијански (језик наставе), а знао је немачки и француски. Први почеци научног рада били су посвећени историји Приморја («Дукљанинова Прапратна», Старинар 1884). Из историје српског народа највише је проучавао време пре Немањића, период од маричке битке до политичке пропасти у XV веку као и догађаје из XIX века. Његову марљивост одмах су запазили професори и научници Љуба Стојановић и Љуба Ковачевић, којима убрзо постаје сарадник. За своју научну оријентацију и методолошку спрему највише је дуговао Љуби Ковачевићу. У то доба водила се борба између патриотске и нове историјске школе. Као историчар родољуб придружује се критичарима метода у проучавању историје. Синтетички рад на критичкој историји српског народа започели су Љ. Ковачевић и Љ. Јовановић 1893-1894. Заједно са Љубомиром Ковачевићем објавио је **Историју српског народа I-II**, (1893-1894). Под овим називом појавила су се два дела: прво, за средње школе, XV века, и друго, које обухвата период до XI века. Дао је прилоге из историјске географије (“Дукљанинова Прапратна”), расправљао о хронологији (“Прилошци хронологији живота Стевана Немање и Светог Саве”, 1901), спремио је и предговором снабдео “Историјске и етнографске списе” В. Ст. Караџића. Написао је прилоге о Ћ. Бранковићу (1896), Вуковом раду на историји (1897) и Ј. Рајићу (1902). Највећи

део свог рада посветио је средњовековној босанској историји. У Делу и Бранковом колу изнео је свој став о књигама хрватског државног права у Босни и Херцеговини. После чланака објавио је књигу “О прошлости Босне и Херцеговине”, I (Београд, 1909). Писао је “О Босни с почетка VII до средине XII века” (Бранково коло, 1900) и учинио прве кораке у изучавању личности Стјепана Вукчића Косаче. О Косачи је објавио монографију “**Стјепан Вукчић Косача**” (Глас, XXVIII, 1891) у којој је описао првих десет година деловања. Значајнији су му радови “**Ратовање Херцег Стјепана с Дубровником 1451- 1454**” 1888, “**Стјепан Вукчић Косача**” 1891. и “**Стогодишњица српског устанка**” 1904. У књизи “Стогодишњица српског устанка” истакао је утицај устанка на околне српске области. Као историчар ослањао се на најбоље тековине Руварчевог методолошког завештања. У својој расправи о Ћ. Бранковићу (“Ђорђе Бранковић, лажни потомак старих српских деспота” Дело, књ. 11 и 12) бранио га је од многобројних Руварчевих оптужби. Као историчар савесно је приступао раду. Његове расправе рађене су на основу свих приступачних и штампаних извора. Услед појаве новог изворног материјала брзо су застаревале. Историјске расправе објављивао је у часописима Старинар, Глас Српске краљевске академије, Годишњица Николе Чупића, Коло, Одјек, Нови Требевић, Дело, Дневни лист и Просветни гласник. Он је био један од заслужних прегалаца за коначну превагу критичког правца у српској историографији, крајем XIX и почетком XX века⁹. Са Љубом Ковачевићем завршио је обрачун с романтичарима и дилетантима. Јављају се млађи научници који су схватања нове историјске школе са све више успеха износили у својим радовима. Спада у ону генерацију наших истакнутих научника која национални и политички рад није одвајала од научног и васпитног. Политички живот и државни послови прекинули су његов даљи рад на научном пољу. Библиографија његових радова у М. М. Николић, “Љуба Јовановић”, стр.609-610, том II, Лексикон писаца Југославије, Матица Српска, Нови Сад 1979.

За дописног члана Српске краљевске академије изабран је 6.1.1890 са 25 година, а за редовног 7.2.1900. Краљ Александар Обреновић доделио му је 11. септембра 1900. Орден Светог Саве IV реда. У својој кући окупљао је и помагао, сиромашне ученике. Нарочито се заузимао за ђаке из Старе Србије, Црне Горе, Далмације и Босне и Херцеговине. Као министар просвете 17. новембра 1911. формирао је одбор за утврђивање

⁹ Ћ. Бубало, “Јовановић Љубомир”, “Енциклопедија српске историографије”, Београд, 1997, стр. 414; В. Миљковић, том 6, “Енциклопедија Југославије”, Загреб, 1990, стр. 112; “Годишњак СКА”, XV, 1901, Београд, 1902, стр. 276-283;

текста Светосавске химне. За прерађену верзију ранијих текстова С. Мокрањац компоновао је музику¹⁰.

После завршене Велике школе, као суплент, ступио је 1886. у Народну радикалну странку, која је у своме програму истакла борбу за политичке слободе, ослобођење и уједињење српског народа. Радикали су водили борбу против спољне (аустрофилске) и унутрашње аутократске политике Обреновића. Када су 1902. Пашићеви радикали прихватили октроирани устав краља Александра Обреновића Јовановић се са Љ. Давидовићем, Ј. Продановићем и Љ. Живковићем одвојио и основао Самосталну радикалну странку¹¹. Касније се вратио у Народну радикалну странку.

У странци се заједно са Јованом Ђајом бавио положајем српског народа изван Србије. Одржавао је срдачне везе са Савом Бјелановићем, прваком приморских Срба. Дружио се са учесницима бокелског устанка који су живели у Београду. Одржавао је срдачне везе са Симом Матавуљем. У дружини «Бранко Радичевић» који су заједно са њим прешли у Београд, књижевним радом истицао се Данило Живаљевић. Заједно са Јовановићем основао је часопис **Коло** и учествовао у оснивању и раду Српске књижевне задруге.

1892. истакао се својим полемикама у Делу. 1905. изабран је за посланика радикалне странке за округ врањски. Године 1906. постао је потпредседник а 1907. председник Народне скупштине. Одушевљавао је слушаоце својом говорничком вештином. Залагао се да Србија склопи српско-бугарско-црногорско-румунски савез и да се војнички и културно што боље спреми за ослобођење и уједињење.

Од 25. 6. 1911. до 22. 11. 1914. Јовановић је био министар просвете и црквених послова. Министарство просвете прописало је 5.7.1911. Правила за руковање школским фондовима. 23. 6. 1912. усвојене су измене и допуне Закона о средњим школама. За школски празник проглашен је Дан Ћирила и Методија. Заузимао се за рад богословије Св. Саве, а после балканског рата, и за богословско-учитељску школу у Призрену¹². У ратним условима донета је 19. септембра 1912. наредба средњим школама да се смањи број часова и да се школе могу распустити по наређењу војних власти. Закон о регулисању школског рада у ратним условима донет је 2. маја 1913. 26. јуна 1913. наређено је да се сви београдски учитељи и учитељице јаве на војну дужност у болницама. Упу-

¹⁰ Арсен Ђуровић, “Модернизација образовања у краљевини Србији”, Београд, 2004, стр. 422.

¹¹ “Љубомир Давидовић”, “Хрватска Енциклопедија”, том IV, Загреб, стр. 572.

¹² Прота Јован Липовац, “Некролог”, “Весник Српске Цркве”, бр. 5-6, Год. XXXIII, мај –јуни 1928, Београд, стр. 468.

тио је апел просветним радницима да се јаве на рад у ослобођеним крајевима. Организовао је рад средњих и основних школа у ослобођеним крајевима¹³.

Пре Првог светског рата, као потпредседник и председник Народне одбране, радио је на окупљању националних прегалаца свих југословенских крајева. Његов дом био је збориште оних који су долазили у Београд по националном послу. Од Словенаца сарађивао је са Ником Жупаничем. Био је члан групе истакнутих јавних радника коју је крајем августа 1914. окупило министарство иностраних послова. Група је требала да формулише српске ратне циљеве у стварању југословенске државе. Мишљења ове групе битно су утицала на формулисање српског ратног програма. Њихов програм је изражен у српској циркуларној ноти од 4.9.1914.¹⁴ Министар унутрашњих дела био је од 22.11.1914. до 3.11.1918. Мирко Комненовић, старешина Српске соколске жупе на Приморју, упутио га је 24.7.1915. из Ниша у Русију да међу заробљеницима и пребезима прикупља добровољце. Пошто је прибавио довољно доказа о недозвољеним радњама официра из организације “Уједињење или смрт” министар унутрашњих послова Јовановић је, по одлуци владе 12. децембра 1916. упутио президијал министру војном генералу Терзићу¹⁵. Био је против суђења Апису, сматрајући да ће оно лоше утицати на морал војске и народа, и угрозити углед Србије код савезника. Предлагао је Пашићу да се Апис пензионише¹⁶. После рата био је оптуживан да је као министар унутрашњих дела одговоран за Солунски процес. Као одговор на оптужбе објавио је у Самоуправи 1920. фељтон о организацији “Уједињење или смрт” оптуживши је за преторијанска сплеткарења.

Учествовао је у преговорима с југословенским одбором на Крфу. Примио је у свом стану у Београду 1918. делегацију Главног Одбора Новог Сада (Јаша Томић, Васа Стајић и др. Павлас). Истакао је жељу владе Србије да се Војводина прикључи Србији независно од Загреба. Др Павлас прихватио је жељу српске владе, а Васа Стајић био против¹⁷. На дан Уједињења, 1 децембра 1918. изјавио је: **«Ево дана и часа на**

¹³ ”Министри просвете Србије 1811-1918”, Београд, 1994, стр. 136.

¹⁴ Милорад Екмечић, “Ратни циљеви Србије 1914”, Београд, 1973, стр. 87;

Стојан Протић, “Ниш-друга престоница”, Ниш, 2000, стр. 194.

¹⁵ Радован М. Драшковић, “Преторијанске тежње у Србији”, Београд, 2006, стр. 241; Јанковић Драгослав, “Југословенско питање и крфска декларација 1917”, Београд, 1967, стр. 66-68.

¹⁶ Дејвид Мекензи, “Апис”, Горњи Милановац, 1996, стр. 223.

¹⁷ Васа Стајић, “Моје учешће у Југословенском Уједињењу”, “Споменица ослобођења Војводине 1918”, Нови Сад, 1929, стр. 159.

који је мислило и за који је радило, за који је страдало и за који је живело наше племе. ... Наш је народ данашњим делом доживео највећи догађај своје историје Све што смо у прошлости имали, најбоље и највише у племену нашем, радило је за овај велики чин, који је данас, ево, свршен»¹⁸. Председник владе Стојан Протић известио је 29. 12. 1918. Народну скупштину Србије о уједињењу југословенских земаља Прводецембарским актом. Као председник Народне скупштине изјавио је да се прихвата свршени чин уједињења, што је Народна скупштина Србије прихватила акламацијом¹⁹.

После тога отишао је на дужност у Државни савет. Остао је у Савету до краја 1920. када је пензионисан. Делегација на челу са Љубом Јовановићем тражила је у Београду да Бока буде самостална област. На њихов захтев министар унутрашњих послова Светозар Прибичевић издвојио је Боку из састава Далмације. Уз његову подршку 1920. Дубровачка област издвојена је из састава Далмације. У бококторској средини никла је идеја да Љуба Јовановић буде носилац листе радикалне странке у Далмацији због личних веза са родним крајем. На изборима за Уставотворну скупштину био је носилац листе Радикалне странке у Далмацији. Говорио је на великом предизборном скупу у Дубровнику одржаном 23. 11. 1920. У свом говору истакао је улогу радикала у стварању јединствене државе и “народног и државног јединства”. Током предизборне кампање, уз њега је био његов рођак Васа В. Пипер као приватни секретар. Био је изабран за посланика у далматинском јужном изборном округу (которско-дубровачко-сплитском). На наредним изборима 1922. изабран је у оба далматинска округа, јужном и северном (шибенско-затарском). Пред изборе посетио је Конавле и Жупу дубровачку. Обрачујући се Дубровчанима истакао је да су у прошлости показали “радиност и подузетност”, а да ће у новој држави заузети “оно уважено мјесто које Дубровнику припада према славној прошлости, према географском положају и природним лепотама”²⁰. На Уставотворној скупштини, у име Радикалног клуба, говорио против поделе на шест покрајина и противио се њиховим границама. Истицао је да Срби у Хрватској не желе стање које би Хрвати хтели да очувају. Сматрао је да би у аутономним покрајинама оживели стари верски сукоби²¹. Залагао се

¹⁸ ”Око Соколово”, бр.1, 1 децембар 1936, Београд, стр. 1.

¹⁹ Фердо Чулиновић, “Југославија између два рата”, књ. I, Загреб, 1961, стр. 177.

²⁰ Гордана Кривокапић-Јовић, ”Оклоп без витеза”, 291, Београд, 2002, стр. 284; Јован М. Поповић, “Неимари Југославије”, Београд 1934, стр. 315; Франко Мирошевић, “Почело је 1918 ... : Јужна Далмација 1918 -1929 “, Загреб, 1992, стр. 68, 88, 89, 112.

²¹ Бранко Петрановић, Момчило Зечевић, “Југословенски федерализам. Тематска збирка докумената I”, Београд, 1987, стр. 143, 150.

за јединствену државу са широким обласним самоуправама. Тежио је да се односи са католичком црквом уреде са конкордатом Ватикана. Његовом интервенцијом створена је јуна 1920. Државна комисије за руске избеглице. Као председник комисије од 1920. до 1927. чинио је све да се помогне руским избеглицама. Објавио је 1921. рад “Руси у нас”. У чланку «После Видова дана 1914. год.» (у књизи «Крв Словенства» 1924) тврдио је да је српска влада знала за припремање атентата на аустријског престолонаследника Фрања Фердинанда и да је, без успеха, предузимала кораке да спречи атентаторима прелазак из Србије у Босну. Та тврдња изазвала је велику полемику у Америци, Енглеској и Немачкој. Национални борац Божидар Никашиновић нападао га је заједно са Пашићем и Протићем у листу “Српска заветна мисао”, која је излазила у Панчеву од 1921, зато што су рушили народну мисао ширењем идеје о Југославији. После Николе Пашића био је најистакнутији страначки предводник²². Насупрот Пашићу сматрао је да треба изићи у сусрет свим разложним захтевима хрватских политичара²³. Вођство ХРСС упутило је 10. априла 1923. у Београд своје делегате Влатка Мачека и Јурја Крњевића на преговоре са Јовановићем. Пошто је Пашић поднео оставку 17. 7. 1924, краљ је Јовановићу понудио мандат за образовање коалиционе владе. Када је посланички клуб радикала пристао да Јовановић образује владу, Пашић је сазвао Главни одбор који је одбацио краљев предлог. Да не би изазвао расцеп у радикалној странци, Љ. Јовановић је вратио мандат. Сматран је утицајним човеком у Двору²⁴. Шефови странака Опозиционог блока Љуба Давидовић, др Антун Корошец, др. Мехмед Спахо, Павле Радић и Настас Петровић на састанку одржаном 8.1.1925. упутили су му протест због хапшења др. Влатка Мачека и још неколико посланика ХРСС. Није прихватио нови мандат председника Народне скупштине 1925. због начина на који су «радићевци приведени монархији и у Скупштину»²⁵. Дошао је у сукоб са Пашићем (1924-26.) због новинарске кампање свог зета Драгише Стојадиновића уперене против корупционашког пословања Пашићевог сина и његових пријатеља, министара Милана Стојадиновића, Војислава Јанића, Велизара Јанковића. У тој кампањи која је изазвала неколико министарских криза и потреса у Радикалној странци, оптуживан је и Никола Па-

²² Горан Антонић, “Сточна афера”, у Александра Булатовић, Срђан Кораћ, “Корупција и развој модерне српске државе”, Београд, 2006, стр. 68.

²³ Јован М. Поповић, Исто, стр. 316;

²⁴ Аврамовски Живко, “Британци о краљевини Југославији, Годишњи извештај..I-II”, Загреб, 1986, стр. 51, 252, 304.

²⁵ Ђорђе Станковић, “Никола Пашић Прилози за биографију”, Београд, 2006, стр. 299.

шић за корупцију. Ради се о аферама: ковање новца, рудник Трбовље, Блеров зајам, ослобођење од казни кријумчара и утајивача, афера репарација, лиферација ...²⁶. Марта 1926. отворено је иступио против шефа странке. Конференција радикала северне Далмације у Сплиту 20. априла 1926. изјаснила се против Јовановића. У Политици је 22. априла 1926. штампано писмо Љ. Јовановића пријатељима у Далмацији у коме је изнео своје мишљење о ситуацији у радикалној странци. У том писму Љ. Јовановић је објаснио узроке својих поступака као последицу “убеђења да је настао последњи тренутак када треба извршити своју дужност према земљи и према странци, те да не би рђав рад радикалних министара у паду и вртлогу, који их неминовно чекају, повукао за собом и целу Радикалну странку, а можда оштетио и коју значајну установу у земљи”. Сматрао је да је Пашић неспособан да врши дужност. Подржавали су га и независни радикали. На седници ширег Главног одбора странке 25. априла 1926. Пашић је нападао Љ. Јовановића : 1) за чланак у Споменици Крв Словенства; 2) за кокетирање с федерализмом; 3) за покушаје да преко Корошца ради са блоком опозиције 4) за писмо које је било објављено. У својој одбрани Јовановић је одбацио све Пашићеве оптужбе. Изнео је свој рад у Клубу, где се залагао за доношење буџета који би растеретио сељацима²⁷. Пашић је успео да Јовановић буде искључен из странке априла 1926. са образложењем да је био нелојалан према странци и да је аутор прилога о сарајевском атентату. Милан Стојадиновић сматрао је да је Јовановић по налогу краља Александра, а иза леђа Пашића почео да врбује ministre за своју владу. Заједно са Љубом Јовановићем иступило је 11 посланика, који су 15.5.1926. образовали Посебан радикални клуб, у јавности познат као клуб г. Љубе Јовановића. Упркос искључењу, наставио борбу са Пашићем до његове смрти и поново је изабран за посланика 11. 9. 1926. Клуб је 1926. покренуо лист «Народни глас». Током маја у «Народном гласу» објављен је низ телеграма с конференција присталица Јовановића у Котору, Будви, Сенти, Крушевцу, Битољу, Сомбору, Прилепу Група око лекара Симе Рацића у Сомбору стала је на његову страну. Њихов лист “Сомборска реч” му је поручила да “непоколељиво истраје у борби”. Посланик из Панчева, др Ђура Хадија, подржао га је, сматрајући га жртвом “осиљености и дрскости” корупционаша²⁸. Љуба Јовановић је 30. маја 1926. одржао свој први збор у Сомбору. У чланку «Прилике у Радикалној странци»

²⁶ Др Иван Рибар, “Политички записи”, књига III, Београд, 1951, стр. 96.

²⁷ Надежда Јовановић, “Политички сукоби у Југославији 1919-1928”, Београд, 1974, стр. 108, 126, 127, 191.

²⁸ Попов Душан, “Српска штампа у Војводини 1918-1941”, Нови Сад, 1984, стр. 166.

објављеном у «Народном гласу» о узроцима искључења стоји: «Због тога што је и г. Јовановић покушавао у радикалном посланичком клубу, и то са доста успеха, да странку врати са низбрдице на коју је вуче г. Пашић и његова околина, и пошто је у клубу скретао пажњу, да у влади, као нарочити штићеници и љубимци г. Пашића и његове породице, постоје и неки нерадни, неспособни, несавесни, алкави и сумњиве исправности министри, чији рад и поступци наносе велике штете држави и срамоту странци»²⁹. На оптужбе пашићевске омладине да је лист породични орган фамилије Љубе Јовановића редакција «Народног гласа» је одговорила «Напротив, ако какав лист јесте или мора да буде и орган чије фамилије, у томе нема никакве срамоте, нарочито ако је та фамилија чиста и честита.»³⁰ У «Народном гласу» објављен је «**Глас бокешког народа о г. Љуби Јовановићу**» у коме се истиче: «**А поносе се да из своје средине у радикалној странци имају у првим редовима свог великог земљака и узорног сина Боке, господина Љубу Јовановића, у којему су вјерно оличене све добро и све врлине бокешког народа, којим се поноси сваки свјесни Бокељ и Далматинац ма гдје он био. Само њега бокешки народ сматра својим узорним вођем, као што га данас сматра и сваки поштени радикал из свих крајева слободне и уједињене наше краљевине.**»³¹ Радићевци су гласали за избор Јовановића за председника Интерпарламентарног одбора 8.5.1926. иступивши против кандидата радикала Велизара Јанковића. Почетком децембра 1926. Радић се обратио Савезу земљорадника, радикалским дисидентима Љубе Јовановића и Црногорској странци са предлогом да формирају заједнички парламентарни клуб под називом Народни сељачки клуб. Љуба Јовановић одбио је Радичев позив. Јовановић и Клуб вратили су се у радикалну странку фебруара 1927. На Окружној конференцији НРС у Дубровнику 17.7.1927. изабран је Јовановић за носиоца листе³². Две године пре смрти, због болести, повукао се из јавног живота и почео да пише мемоаре. Његов клуб предводио је Веља Вукићевић.

Љуба Јовановић припада покољењу које је припремало, организовало и остварило ослобођење и уједињење Срба, Хрвата и Словенаца у једну државу. «Њега у његовом раду није водила ни лична амбиција, ни

²⁹ "Прилике у радикалној странци", "Народни глас", бр.101, Год. I, 2. децембра 1926, Београд, стр. 2.

³⁰ "Куку Тодоре" Пашићевске "Омладине", "Народни Глас", бр. 104, Год. I, 24 децембра 1926, Београд, стр. 54.

³¹ "Глас бокешког народа о г. Љуби Јовановићу", "Народни Глас", бр. 7, Год. II, Београд, 19. марта 1927, стр. 97.

³² Димитрије Димо Вујовић, "Црногорски федералисти 1919-1929", Титоград 1961, стр. 283-284; Франко Мирошевић, Исто, стр. 200.

жеља за влашћу и почастима, него истинска љубав према своме народу, дубока вјера у бољу будућност свога народа, у неминовност ослобођења народа из којег је потекао»³³. Своје идеје потврдио је делом, остављајући школску клупу ради учешћа у другом бокелском устанку у Кривошијама. «У младићком националном заносу своје осамнаесте године напушта Боку као прогнаник и избјеглица. Напушта је са завјетом да ће опет доћи. У педесетчетвртој години он јој заиста долази, пун части и славе стечене у борби и раду за народ...Са дубоком вјером да је Србији намијењена улога југословенског Пијемонта, Љуба Јовановић одлази тамо. У тој средини, за њега новој и непознатој, крчио је путеве части и звања. ...На положају министра просвјете, он је ... творац и иницијатор великих националних и културних друштава, чије се дјејство осјећаше на читавом Словенском Југу : Сокола, Народне одбране, Српске књижевне задруге. ... Његов скромни и честити дом био је збориште оних који су долазили у Београд. Ту су се састајали многи народни трудбеници, кад би клонули и малаксали, тражећи снаге и убјеђења за нова прегнућа. Око Љубе Јовановића, током година, створила се и одгојила елита наших националних радника који су узели најактивнијег учешћа у судбоносним данима наших највећих мука и борба»³⁴. Водио је борбу против корупције у Народној радикалној странци. Часопис Јадранска стража из Сплита писао је о њему да је **«био од оних политичара, који су својим концепцијама, својом личном и јавном честитошћу и својим општим политичким ставом стајали изнад свакодневне страначке политике»**³⁵ (46). По њему је названа улица у Београду, на Сењаку. У тој улици налази се кућа у којој је живео и радио Љуба Јовановић.

³³ Ђуро Суботић, "In memořiam Љуби Јовановићу", Глас Боке, бр. 265, Год. 1938, Котор, стр. 3.

³⁴ Иг. Злоковић, "Поводом 10-годишњице смрти Љуба Јовановић", "Глас Боке", стр. 1, Год. 1938, Котор, бр. 263.

³⁵ "Љуба Јовановић", "Јадранска стража", Год. VI, бр. 3, март 1928, Сплит, стр. 65.

Saša Nedeljković

LJUBOMIR JOVANOVIĆ DISTINGUISHED POLITICIAN AND CULTURAL ENTHUSIAST OF BOKA

Summary

Born in Kotor in 1865, died in Belgrade in 1928. He belonged to the generation that prepared, organized and realized the liberation and uniting of the Serbs, Croats and Slovenians into one state. As a secondary school student with his friends he organized in his home in Kotor the secret students' society "Branko Radičević" that propagated freedom-loving spirit among the youth of Boka. Because of the active participation in the Second Boka Rebellion of Krivošije against the Austro-Hungarian rule in 1882, after the suppression of the rebellion he moved to Serbia. There he continued his life and work, getting high posts thanks to his education, hard work and capability.

In Serbia he was one of the initiators of the great national and cultural societies whose impact was felt in the entire Slavonic South: Srpska književna zadruga (a publishing house), Sokol (Slavonic Gymnastics Society), National Defense and Obilić (cultural society). He was a politically active member of the National Radical Party, and therefore it was initiated in Boka Kotorska to nominate Jovanović to be the head of the list of that Party for Dalmatia, primarily because he had personal relationships in his native region. Within his public activities he held high offices in the government of Serbia and afterwards the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians. He is remembered as an honest and uncompromising politician. His honesty made him struggle against the corruption in his own National Radical Party.